

DRAGAN JAKOVLJEVIĆ¹
Filozofski fakultet u Nikšiću, Univerzitet Crne Gore

UPITNI ASPEKTI REGIONALNE EKSPANZIJE ANALITIČKE FILOZOFIJE JEDAN KRITIČKI OSVRT

Sažetak: U ovom diskusionom prilogu razmatra se fenomen progresivnog širenja analitičke filozofije u regionalnim akademskim centrima. U vezi s tim, ukazuje se na izvesne problematične aspekte te pojave, a pre svega na tendenciju ka institucionalnoj dominaciji te vrste filozofije u odnosu na druge značajne struje moderne filozofije. Autor, osim toga, upozorava i na takve osobenosti analitičke filozofije kakve su sklonost ka pojmovnoj sholastici, kao i scijentizmu, koje bi se i te kako mogle dovesti u pitanje. Ovo kritičko istraživanje se potom zaokružuje zauzimanjem za dosledni respekt pred mnogostrukošću filozofskog mišljenja – kako u istraživanju, tako i u nastavi.

Ključne reči: analitička filozofija, kontinentalna filozofija, scijentizam, pluralizam, liberalna nastrojenost

U negdašnjoj SFRJ je Beograd duže vremena bio praktično jedini akademski centar u kojem je sistematski razvijana analitička filozofija. Nešto kasnije se je (uz izvesnu podršku odatle) sa plasiranjem te vrste filozofije bilo počelo prvo u Rijeci, a onda i u Zadru. Nakon raspada negdašnje zajedničke države, dolazi pak do zanimljivog fenomena upadljive ekspanzije te vrste filozofije, koja progresivno šireći svoju zastupljenost u nizu ex-jugoslovenskih akademskih središta, postaje snažno prisutna. Tako da ona danas daje svoj pečat bavljenju filozofijom u ovom regionu. Fenomen, koji bi možda zavređivao i jedan širi kulturološki, pa i sociološki osvrt. U onome što sledi, zadržaćemo se ipak prevashodno na njegovim filozofsko-strukovnim aspektima.

Neki od svojedobnih pionira regionalne analitičke filozofije, poput cijenjenog kolege prof. Nenada **Miščevića**, danas sa zadovoljstvom konstatuju njeno napredujuće rasprostranjivanje u akademskim centrima kao što su Maribor, Rijeka, Institut za filozofiju i Hrvatski studij u Zagrebu, (mogli bi dodati: od ranije i Beograd)... Na takvu pojavu bi se i šire uzevši moglo utoliko gledati sa izvesnom simpatijom, što je upravo analitička filozofija u bivšoj SFRJ bila praktično ideološki potiskivana, bivajući samo vrlo ograničeno za-

---

1 E-mail adresa autora: jakobs@ptt.rs

stupljenom u visokoškolskoj nastavi filozofije, da bi sada najzad doživljavala svojevrsnu reafirmaciju.

Govoreći da je u nas „migracija analitičara počela oko rata“, Mišćević se je pak poslužio jednim organicističkim poređenjem, napravivši jednu nezgrapnu, zavodljivu i u nekim njenim potencijalnim značenjskim konsekvencama možda ne sasvim promišljenu analogiju sa tzv. „*evolucijom migracijom*“, koja se odvija ovako:

„jedna skupina živih bića neke vrste se naseli ... na ... neke prostore, množi se međusobno, i tako nastane potpuno nova vrsta“.²

Ta („potpuno nova“) vrsta su u ovom slučaju, naravno, analitičari, odn. tzv. „*znanstveni filozofi*“. Zavodljivost tog poređenja, sadržana je u tome, što se njome sugerise predstava jednog čisto *spontano-prirodnog* razvoja. No, da li je takva predstava o „*naturwüchsige Ausbreitung*“ analitičke filozofije u regionu potpuno primerena? Ili se je pri onom „nastanku nove vrste“ možda ipak pre radilo o jednom ciljnom zasposedanju pozicija, odn. o jednom praktičnom, preduhitrujućem osujećivanju potencijalnog nastanjivanja, opstajanja i širenja nekih mogućih drugih „vrsta“, na tim istim prostorima? Umesto jednog puko spontanog prirodnog razvoja, po svoj prilici bi ovde ipak više bilo na delu svojevrsno *intendirano teženje ka dosezanju sfera uticaja* za plasiranje i institucionalno etablisanje jedne određene filozofske paradigme. (Te ujedno paralelno s tim i pozicija njenih svagdašnjih personalnih nosilaca). Sad, jedna onakva delatna preduzimljivost, ciljno korišćenje šanse koja se je ukazala (zasposedanje slobodnih „prostora“ na postojećim institucijama) od strane analitičara, sami po sebi doduše nisu nešto nelegitimno. Ipak, neke stvari koje takvi razvoji sobom donose, tj. koje izgleda da dalje bivaju generisane njihovim realizovanjem, bi smele biti vredne određenog propitivanja. U pitanju bi bile određene ozbiljne *jednostranosti* do kojih dolazi pre svega s obzirom na sledeća dva temeljna aspekta:

Najpre, nasuprot njenom entuzijastičnom plasiranju i samouverenom primenjivanju, ne uočava se svrsishodnost paralelnog oblikovanja takođe jedne kritičke samosvesti o svojstvenim mogućnostima i limitima same analitičke paradigme kao takve. Pored dosezanja određenih teorijskih dostignuća u nekim tematskim domenima, vremenom su se naime očitovali takođe i izvesni limiti tog pristupa oblikovanju filozofskog mišljenja. Analitički pristup nosi sobom određene formalne pomake – poput jasnoće zastupanih teza, precizne argumentacije, preglednosti ukupnog konceptijskog ustrojstva... No takve kvalitativne osobenosti nije bez daljega uputno automatski komparativno ap-

2 Mišćević, Nenad (2012): „Autobiografija“, u: Prijjić-Samaržija, S. /Bojanić, P. (prir.): *Nenad Mišćević – Sva lica filozofije*, Beograd, str. 15.

solutizovati, kako su tome poletno skloni mnogi analitičari, uz svojstveno ni-podaštavanje drugačijih vrednosnih poredaka alternativnih filozofskih orijentacija. (Pa tako i onih, unutar kojih npr. jasnoća i preciznost ne slove bezuslovno kao vrhunske filozofske vrline.) Takođe onakve formalne karakteristike ne garantuju same sobom i sadržajnu zanimljivost i kreativnost izgrađenih koncepcija – umesto iscrpljivanja u jednoj katkad i dosadnoj sholastici! Nasuprot prethodno naznačenom samouverenom insistiranju na kapacitetima vlastite paradigme, valjalo bi dakle naporedo uzeti u obzir te uvažiti svojstvene potencije i vrline takođe i drugih, alternativnih filozofskih paradigmi – mimo apriornog precenjivanja prve i potcenjivanja poslednjih. Najzad, bilo bi neophodno iskazati odgovarajući senzibilnost u odnosu na pitanje njihove dovoljne, ravnopravne zastupljenosti unutar univerzitetske nastave filozofije, kao i bavljenja filozofskim istraživanjima na naučnim institutima. To važno pitanje su pak neki regionalni analitičari izgleda skloni zanemariti. U onim akademskim središtima u kojima su zaposeli izvesne položaje, oni se običavaju odmah takoreći *tinski* organizovati, te postepeno ali nepokolebljivo rasprostranjivati svoj uticaj u pravcu ostvarivanja najpre većinske zastupljenosti, tj. preovlađivanja (u Miščevićevom žargonu: „množiti se među sobom“) na odgovarajućim studijskim odsecima, institutima itd. Time bi se onda u principu otvorio prostor i za onaj naredni mogući, odsudni korak i ka njihovoj strateškoj *dominaciji* u odnosu na „kontinentalce“. To bi dakle moglo biti krajnje, kulminirajuće ishodište putovanja započetog „evolucijom migracijom“, odn. pukim širenjem (obično uz propratno odgovarajuće „kadrovanje“) zastupljenosti analitičara i analitičkog pristupa filozofiji u određenim akademskim centrima – kako je to inače jasno prepoznatljivo na primeru razvoja realizovanog u Beogradu. Doduše, takva sklonost nije ekskluzivno svojstvo samo i jedino te vrste filozofa, odn. filozofije. Ona je bila na delu i kod nekih daljih filozofskih škola. Od danas na ex-jugoslovenskim akademskim centrima pak delatno prisutnih škola, nagnuće vodeće u datom pravcu (od „naseljavanja“ do „množenja“, te od množenja ka dominaciji) je čini se ipak najizraženije na delu upravo kod analitičara, i smelo bi predstavljati jednu često prepoznatljivu osobenu težnju njihovog delovanja na odgovarajućim obrazovno-naučnim ustanovama.

Doduše, napredujuće preovlađivanje analitičke filozofije u onim slovenačkim i hrvatskim akademskim centrima koje Miščević ima u vidu, nije onako reljefno izražena i dovršena, zapečaćena stvar kao u slučaju Filozofskog fakulteta u Beogradu. Ipak, i tamo nije na dužu stazu potpuno isključeno probijanje težnje ka doseganju svojevrstne premoći analitičara, te marginalizovanju i potiskivanju ne-analitičara, „kontinentalaca“. Ukoliko to važi, to onda eventualno nastajanje stanja stvari sličnog beogradskom u perspektivi i u tim centrima, pre ili kasnije, ne bi predstavljalo veliko iznenađenje.

Kada se pak radi o filozofskoj periodici, u Hrvatskoj su *Croatian Journal of Philosophy* i *Prolegomena* orijentisani analitički, dok su *Filozofska istraživanja* i *Synthesis Philosophica* i dalje prevashodno kontinentalni, ali takođe i uz osetno participiranje analitičkih autora. Najzad, poslednje važi i za *Godišnjak za filozofiju*. Ipak, umesto mogućeg laganog stasavanja koncepcijske prevage analitičke paradigme, ukupno uzevši održava se stabilna ravnoteža – između ostaloga i s obzirom na časopis *Disputatio Philosophica* Filozofskog fakulteta Družbe Isusove, koji je orijentisan kontinentalno, premda je zapravo interdisciplinarnan, teološko-filozofskog profila (sa podnaslovom „Journal on Philosophy and Religion“). U Sloveniji je za sada, kako izgleda, u datom pogledu očuvan paritet, pri čemu je od internacionalno profilisanih časopisa na jednoj strani *Acta analytica*, na drugoj *Phainomena*. Kada su pak u pitanju fakultetski departmani za filozofiju, većina njih je u Hrvatskoj i dalje kontinentalnog usmerenja, dok u Sloveniji svojevrstu protivtežu Mariboru čini Ljubljana. Poslednjih godina je sličnim načinom u Srbiji izvesnu protivtežu Beogradu uspeo uspostaviti Novi Sad. Kako će se stvari dalje razvijati, pokazaće onda vreme koje je pred nama.

S obzirom na ranije konstatovano, može se otvoriti pitanje, a da li je održavanje i dalje nastavljanje jednog onakvog, mnogim analitičarima svojstvenog, premda ne svagda i eksplicitno proklamovanog *trenda* od pukog širenja, ekspanzije zastupljenosti analitičke filozofije ka njenoj *potencijalnoj koncepcijskoj dominaciji*, kao takvoga bez daljega, u svakom relevantnom pogledu te u svagdašnjim modusima njegovog realizovanja ujedno i *optimalno*, apsolutno dobro? Ili možda uključuje takođe i izvesne upitne elemente i moguće učinke, na koje bi valjalo obratiti pažnju, o njima porazmisliti?

Kod niza regionalnih analitičara – počev od Beograda – čini se da se je postepeno oblikovala jedna karakteristična *nisko-liberalna nastrojenost* u odnosu na druge, kontinentalne „vrste“, te njihove drugačije pristupe filozofiji. A u daljem sledu onda i sklonost ka diskretnom probijanju jednog srazmerno samouverenog *sleđenja pretenzijama na dominaciju* analitičara i analitičke filozofije – kakva je već na delu u Beogradu. Takva bi jednostrana težnja pak smela biti osporiva – kako u pedagoškom, tako i u istraživačkom pogledu. Pre svega, njenim bi se plasiranjem umesto *dužnog respekta pred pluralnošću* filozofskog mišljenja nametnulo etablisanje jednog sasvim određenog filozofskog stila kao nadmoćne matrice!

Kakvi bi sad bili ukupni realni učinci jednog onakvog regionalnog razmaha rasprostranjivanja analitičke filozofije? Beograd je, recimo, opšte uzevši i dalje zadržao jasan primat u odnosu na druge srbijanske akademske centre, te pre svega jedan po evropskim merilima solidan, srazmerno respektabilan nivo nastave i istraživanja. To se međutim – za razliku od sedamdesetih i osamde-

setih, kada je tamo još bio na delu svojevrsni *balans* kontinentalne i analitičke filozofije (ili čak i prevaga prve) – od sredine devedesetih na ovamo ostvaruje upravo po cenu neprikosnovene *premoći* jedne filozofske škole, *analitičke* filozofije! (Te i uz mestimičnu propratnu sklonost ka svojevrsnom bezupitnom nivelisanju filozofskog mišljenja sa pozitivno-naučnim.) Takvo, delovanjem jedne stabilno organizovane, kompaktne grupe beogradskih filozofa bez mnogo okolišanja vaspostavljeno stanje stvari, bi se teško moglo smatrati optimalnim. I to najpre, kako je već bilo istaknuto, u sledu potiskivanja onog svojstvenog, respekta vrednog *tradicionalnog pluralizma* filozofskih škola i orijentacija.³ Ono bi se štaviše s obzirom na pedagoško-obrazovnu potrebu jedne *ravnomernije zastupljenosti* različitih značajnih filozofskih struja moglo smatrati nepovoljnim. (Pa tako u nastavnoj praksi dolazi do zapostavljanja čak i nekih pravaca, koji imaju dodirnih tačka sa analitičkom filozofijom, poput fenomenologije i pragmatizma.) Ali isto tako i u odnosu na sama filozofska istraživanja, čije projekte nije uputno metodski vezivati samo za *jedan od* alternativnih istraživačkih programa!

Da li bi se sad, kao što bi prema nekim nagoveštajima moglo izgledati, u sličnim pravicima u osnovi smele kretati stvari i u nekim prethodno pomenutim regionalnim akademskim centrima, u kojima je preovladala (ili je na putu da preovlada) analitička orijentacija? Tu valja najpre imati u vidu, da eventualno realizovanje jednog onakvog trenda ka dominaciji ipak ne predstavlja neumitnu *nužnost*, već *mogućnost* kakvoj bi se s obzirom na neka dosadašnja iskustva sa ex-jugoslovenskim analitičarima, te na osobene regionalne prilike, dao pripisati izvestan stepen verovatnoće. Krajnji mogući ukupni ishod stvari utoliko ostaje u principu za *sada otvoreno* pitanje – na šta može uticati i buduća intelektualna klima u svagdašnjim akademskim sredinama, kao i sme na generacija.

Kada se pak radi o slučenim dalekosežnim „*Familienähnlichkeiten*“ između Beograda i onih daljih regionalnih akademskih centara na kojima je analitička filozofija u razmahu, to bi se one, kako se čini, mogle ogledati u sledećim relevantnim aspektima:

Stilska *monotonija* prisutna na studijama filozofije na kojima je zagospodarila analitička filozofija se u pedagoškom pogledu po pravilu ogleda u ten-

3 Doduše, valja konstatovati, da recimo na odeljenju za filozofiju beogradskog Filozofskog fakulteta postoji i par kolega drugačijeg (ne-analitičkog) filozofskog usmerenja. Oni međutim nemaju status ravnopravne alternative u poređenju sa „analitičarima“, već pre onaj svojevrsnih egzotičnih oaza, kakve tek zamagljuju apsolutnu dominaciju poslednjih! Da li se sada tome slične stvari mogu početi dešavati i u nekim drugim regionalnim akademskim centrima, na kojima su preovladali ili sve više preovlađuju analitičari: da se naime zastupnicima drugačijih filozofskih usmerenja običava prepustiti nešto prostora na margini, pod uslovom pokoravanja monopolu uticaja prvih?

denciji ka svođenju naučavanja filozofije na obučavanje u određenim (logičkim) *tehnikama rezonovanja*, koje bi se posle rutinski (kao tzv. „sholastička gimnastika“) praktikovale pri proučavanju svekolikih predmeta koji se podrjavaju ispitivanju. Uz umanjivanje značaja spekulativne kreativne imaginacije, sintetizujućeg mišljenja, hermeneutičke pronicljivosti, tananosti fenomenoloških deskripcija... Pri tom se analitička filozofija ne retko običava prezentovati studentima kao sam vrhunac svekolikog filozofskog mišljenja, spram kojega su svi ostali filozofski pristupi takoreći samo manje-više neuspeli pokušaji. (Ili pak u najboljim slučajevima tek svojevrsni *razvojni predstavljivi*, približavanja na putu dolaženja do „naučne filozofije“.)

Dalje osporavanju podložne osobenosti analitičke filozofije te njenih domaćih varijanti, bi smele biti i ove:

Kako je na to ukazao Hans **Albert**, unutar tog pristupa filozofiji tradicionalno postoji tendencija svođenja svog filozofskog mišljenja na *analizu pojmova, iskaza i sistema*, pri čemu se sadržajne objašnjavačke teorije običavaju isključiti iz filozofskog razmatranja. A to vodi onda ka tome, da se recimo teorija saznanja ograniči na *eksplikativne* i povrh toga *normativne* probleme. Poslednje pak, kako zaključuje ovaj klasik kritičkog racionalizma, rezultira najzad u svojevrsnom sterilisanju filozofskog mišljenja!

Takođe bi i samo insistiranje na striktno analitičkom pristupu kao generalno najprimerenijem za interpretaciju svekolikih filozofskih problema smelo biti osporivo i iz onog čisto metodskog rezona, koji je vrlo lepo istakao ser Karl **Poper**:

naime da je pogrešna predstava o postojanju izvesnog privilegovanog, nepogrešivog puta ka filozofskom uspehu! Takav jedan *autentičan filozofski metod*, jedna izuzetna tehnika, zapravo ne postoji. Naprotiv: *svaki je metod dopustiv ako vodi ka rezultatima, koji se mogu racionalno diskutovati!*

I u ovom, metodskom pogledu, svojstvena stremljenja analitičke filozofije bi smela dakle biti unekoliko jednostrana te počivati na anahronoj ideji *jednog osobenog privilegovanog puta* – koji bi se naravno prvenstveno trebao sastojati u pojmovnoj analizi.

Prirodnim načinom, uz prethodno onda obično ide i sklonost ka jednostranoj intelektualnoj dijeti pri radu sa stručnom literaturom u okvirima nastave filozofije, u kojoj nakon neizostavnog upoznavanja sa bazičnim delima klasike u prvoj fazi studija, potom po pravilu počinju jasno dominirati spisi analitičko-anglosaksonskih autora. To pak ne pogoduje potpunijoj, celovitijoj upoznatosti studenata sa relevantnim ostvarenjima moderne filozofije, širini njihove obaveštenosti o važnim doprinosima drugih filozofskih škola i auto-

ra, čiji se spisi običavaju diskretno zanemarivati. Da već ne govorimo o sklonosti ka skoro ritualnom, bahatom ignorisanju predanja jugoslovenske *praxis*-filozofije i njenih humanističkih projekata – inače u čitavom svetu priznate u svojstvu jedne relevantne i respektabilne evropske filozofske škole prošloga stoleća!

Najzad, izgleda da se u sklopu jednog dela aktuelnih varijanti regionalne analitičke filozofije, prethodno istaknute karakteristike tog pristupa ne krajnje retko upotpunjuju sa izvesnim primesama *scijentizma*. Uz sklonost ka jednom propratnom paušalnom deklarisanju niza fizikalnih (ili matematičkih) pitanja za *eo ipso* filozofska pitanja, ne uvek u potpunom skladu sa tradiranim razumevanjem poslednjih. Sve to pak u sklopu sa prepoznatljivom opštom težnjom ka jednom srazmerno entuzijastičnom, bezupitnom *Verwissenschaftlichung der Philosophie!* (Doduše, u pojedinim koncepcijama analitičke filozofije, prevashodno onima koje nastoje izgraditi takođe određenu vlastitu ontologiju, vidljivi su i otkloni od onakve, za neke tih koncepcija karakteristične sklonosti kombinovanja formalizma filozofskih analiza sa scijentizmom kao svetonazornim sadržajnim supstitutom. Na čemu međutim, za sada, često manjka kod regionalnih analitičkih autora.)

U odnosu na taj svojstveni udeo povremenog naginjanja ka svojevrsnom scijentizmu unutar onakve analitičke orijentacije jednog dela regionalne akademske filozofije, uputio bih na Mitelštrasovo poučno, sa izvesnom ironijom formulisano ukazivanje na „filozofe, koji su previše čitali knjige iz fizike, te pri tom zaboravili, da filozofski problemi nisu fizikalni“ – gubeći dakle osećaj za onu kroz dugu tradiciju izgrađenu relativnu autohtonost filozofskog mišljenja. Dok naučnici polaze u svojim teorijama od univerzuma daleko napolju, čiji je čovek samo majušni deo, kao i jednog univerzuma daleko unutra, u njemu samome, filozof naprotiv razume *conditio humana*, ljudski životni svet kao *autentični početak svekolikog poimanja*. Put naučnika „vodi od univerzuma ka *conditio humana* i nazad, put filozofa obratno od *conditio humana* ka univerzumu i nazad“ – konstatuje Mitelštras. Između ta dva puta se onda filozof i prirodnjak susreću – „upravo ne često, ali ipak povremeno“⁴. Međutim, kako bih smeo dopuniti ovo vrlo instruktivno izvođenje, jedno takvo povremeno i mestimično (dijaloško) *susretanje* do kojega je dolazilo i dolazi kroz intelektualnu istoriju, nije isto što i *redukovanje* jednoga na drugo, utapanje jednoga u drugo u duhu scijentizma.

Jedna poletna i ambiciozna težnja na koncepcijskom preovlađivanju (ili čak i eventualnoj hegemoniji u perspektivi) analitičke filozofije, kakva je da-

4 Up. Mittelstraß, Jürgen (2004): *Kosmologie-Erkenntnistheorie-Anthropologie*, Was können und wollen wir wissen?, in: Fischer, E.P./Wiegandt, K.(eds.): *Mensch und Kosmos. Unser Bild des Universums*, Frankfurt a.M., S. 279-280.

nas izgleda na pomolu kod nekih na odgovarajućim akademskim institucijama delujućih regionalnih analitičara, bi se i s obzirom na aktuelno stanje u evoluciji filozofskog mišljenja u svetu možda pre mogla smatrati delom *anahronom*, nego li duhovnoj situaciji našeg vremena sasvim primerenom. Danas naime čak i oni među evropskim autorima, koji su drugom polovinom prošlog veka znatno doprineli afirmisanju upravo tog tipa filozofije na kontinentu, poput poznatog švajcarskog filozofa Petera **Birija**, pišu tekstove pod takvim naslovima kao što je „*Šta ostaje od analitičke filozofije?*“ (Spis, od strane jednog poznatog analitičkog komentatora primereno okarakterisan kao „dokument razočarane ljubavi“!) Poslednjim u jednoj donekle uvijenoj formi stavljajući do znanja, da je doba procvata i zenita te filozofske paradigme ipak pre za nama, nego pred nama.⁵ Povrh toga, dok se u svetu analitičari još od 70-ih godina otvaraju prema drugim pravcima i pristupima, praveći izvesne iskorake ka fenomenologiji, hermeneutici, filozofiji egzistencije... regionalni domaći analitičari se umesto toga i dalje običavaju od poslednjih doktrinarno razgraničavati i ograđivati u vlastite ekološke niše, definitivno overavajući time svoja okašnjanja za savremenim razvojem.

Takođe je dobro poznato, da je i Mihailo **Marković**, koji je ranijih decenija toliko doprineo upoznavanju sa analitičkom tradicijom ne jedino u Srbiji već i u čitavoj negdašnjoj SFRJ, u svojoj zreloj fazi izražavao vrlo jasnu rezervu prema krajnjim dometima tog pristupa filozofiji. Te ujedno afirmisao hermeneutičko nasleđe kao jednu filozofski izgledniju alternativnu paradigmu! Njegova svojedobna opominjuća ukazivanja na neprimerenosti jednostranog i ekstenzivnog insistiranja na analitičkom pristupu su međutim bila jednostavno ignorisana od strane one generacije mlađih kolega, koja je kasnije preuzela pod svoje odeljenje za filozofiju na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Povrh toga, internacionalno cenjena tradicija koncepcija humanizma Markovića, Đurića, Damnjanovića, Stojanovića, Životića... je u okvirima nastavno-istraživačkog delovanja odeljenja za filozofiju Filozofskog fakulteta u Beogradu – bez previše respekta i izlišnih pardona – poslednjih godina praktično doživela svojevršno eliminisanje. Precenjivanje kapaciteta analitičke filozofije praćeno izvesnim omalovažavanjem istih kod alternativnih, „kontinentalnih“ filozofskih orijentacija, biva povremeno kompletirano sklonošću ka jednom diskret-

---

5 O kakvoj se značajnoj promeni stava radi, dobro pokazuje okolnost bitno drugačijeg mišljenja, koje je Biri osamdesetih godina, tokom svog delovanja na univerzitetu u Hajdelbergu zastupao, hvaleći se pred studentima kako poklonjene publikacije takvih ne-analitičkih filozofa poput Ditera **Henriha**, odmah (bez čitanja) odlaže u stranu – jedna arogantna izjava koju sam svojedobno i lično imao priliku čuti. Sam Henrich je pak u jednom kritičkom članku sa svoje strane utvrdio svojstvenu nesrazmeru između zamaha analitičke filozofije u određenim nemačkim akademskim centrima i pri tom postignutih teorijskih rezultata – koji naime u odnosu na one anglosaksonske analitičke filozofije ostaju prevashodno *provincijalni!*

no-netolerantnom odnošenju prema poslednjima – kakvo se manje iskazuje na rečima, a više na delu.

U eventualnoj bi se težnji plasiranja koncepcijske premoći analitičke filozofije nakon Beograda takođe i na nekim daljim odeljenjima za filozofiju regionalnih akademskih centara na kojima se za to ukaže prilika, s obzirom na prethodno napomenute upitne aspekte, moglo m.i. sagledati i izvesno okašnjanje za savremenim razvojem filozofskog mišljenja u svetu. Analitička filozofija jeste doduše pružila neke važne prodore i doprinose razvoju moderne filozofije. I ona i dalje ostaje jedna svakako sasvim respektabilna filozofska paradigma. Nastojanje pak, da se od nje u nizu koraka u perspektivi napravi preovlađujući, neprikosnoveno *merodavni obrazac filozofskog mišljenja kao takvog*, i ona učini nadmoćnim usmerenjem akademskog bavljenja filozofijom te naučavanja iste na visokoškolskim ustanovama, smelo bi pak danas već predstavljati svojevrsni anahronizam! Stoga bi u najmanju ruku valjalo težiti uspostavljanju i održavanju jednog *aktivnog balansa* između analitičke i kontinentalne filozofije. Kada Mišćević ističe,

„... držimo da je analitička filozofija *kontinuirana s klasičnom, čak je njezin legitimni naslednik*“⁶,

onda bi takva teza u pretenziji paušalnog važenja smela biti teško održiva, te naprotiv iziskivala specifikovanje. Nasuprot njoj, tačnija bi bila procena o kontinuiranosti i legitimnom nasleđivanju s obzirom na *određene omeđene aspekte* nasleđa filozofske klasike – ne i u odnosu na isto u celini njegovih svojstvenih likova i usmerenja. I sad, ma kako ti aspekti bili relevantni i važni, oni se ne mogu izjednačavati sa misaonom celinom klasike, te ne postoji nikakav ravan put, koji bi od nje vodio ka analitičkoj filozofiji kao njezinom krunidbenom ispunjenju! (Stariji analitički autoriteti poput Karnapa, Rajhenbaha, Ejera... su štaviše insistirali na *diskontinuitetu*, te potrebi ograđivanja od skoro ukupne drevne filozofske klasike.) Stoga bi smela biti izrazito sporna jednostrana predstava o (jednom i isključivom?) „*legitimnom nasledniku*“, kakva lebdi nad onakvom Mišćevićevom tezom. Premda je on, kako izgleda, sam nije sasvim nedvosmisleno formulisao – donekle neobično za jednog analitičara.⁷ Uzeta u datom smislu doslovno, ona bi predstavljala jedno radikalno i teško održivo gledište, paralelno sa mišljenjem pojedinih beogradskih kolega, da filozofija koja nije analitička, zapravo i ne bi bila nikakva filozofija (!). Na-

6 Mišćević, Nenad (1999): „Ontologija Pavla Vuk-Pavlovića“, u: *Filozofska istraživanja*, sv.3, god.74, 19/1999, Zagreb, str. 445.

7 Mišćević je pri izricanju date teze, osobito s obzirom na njene dalekosežne konsekvence, svakako mogao biti precizniji, te fiksirati upotrebljava li reč „legitimni naslednik“ u smislu „*der Nachfolger*“, ili pak u smislu „*ein Nachfolger*“!

suprot tome, bilo bi bliže istini tvrđenje, da filozofska klasika ima *više legitimnih* naslednika unutar savremene filozofije – opet s pogledom na njene različite misaone likove i aspekte, na koje se savremene koncepcije nadovezuju, preuzimajući njihove filozofske impulse. Pa tako, primera radi, frankfurtska transcendentna pragmatika (K.O.-Apela, V. Kulmana idr.) prosleđuje dalje određene crte kartezijanizma, pragmatizma, kantijanizma ....

Stoga bi u univerzitetskoj nastavi filozofije kao i istraživanjima na odgovarajućim institutima valjalo rađe težiti jednoj suštinski *ravnomernoj zastupljenosti* konkurentnih *alternativnih paradigmi i orijentacija* filozofskog mišljenja. Nasuprot tome, jedna od realnih posledica izvesnih monopolističkih nastojanja nekih regionalnih analitičara očituje se pak i u nepovoljnim učincima po *pluralnost kulture filozofskog mišljenja*, te odgovorajuću potencijalnu sadržajnu *mnogostrukost i raznovrsnost doprinosa* obrazovanju, nauci i ukupnoj kulturi svagdašnjih društava. Beogradski, mariborski, riječki, zagrebački... analitičari jesu doduše ostvarili i izvesne srazmerno uvažavanja vredne stručne rezultate, upravo realizovane u okvirima specifične perspektive analitičke paradigme za koju su vezani. (Slično važi i u odnosu na nesumnjivo unapređenu međunarodnu strukovnu saradnju.) Nasuprot tome, u istim akademskim centrima (sa izuzetkom Zagreba) izgleda da manjka na proporcionalnim rezultatima dosegnutim polazeći od drugih i drugačijih, alternativnih filozofskih perspektiva, vezanih za fenomenološku, hermeneutičku, i dr. ... paradigmu. Dostignućima, čija je oseka, kako se čini, neko vreme na delu, a koja bi pak mogla značajno obogatiti filozofsku misao u svagdašnjim sredinama, odn. nacionalnim kulturama Tako u krajnjem ishodu postepeno dolazi do takvog stanja stvari, da *jedan određeni tip racionalnosti mišljenja*, oblikovan prevashodno u paralelama sa racionalnošću saznavnih postupaka u prirodnim naukama te matematičari biva jednostrano i sa velikim elanom plasiran, odn. takoreći preforsiran, dok drugi tipovi racionalnosti, povezani sa drugačijim pristupima filozofiji bivaju u značajnoj meri potisnuti i zanemarevani!

Niko ne može dovoditi u pitanje pravo na dalju aktivnu zastupljenost analitičke filozofije (pa najzad i njene manje popularne neopozitivističke varijante) u okvirima visokoškolskog obrazovanja te istraživačkih pogona u ovom delu Evrope. Lepo je, da je ta vrsta filozofije danas šire zastupljena pri akademskom izučavanju filozofije i istraživanjima, no što je to bio slučaj u negdašnjoj SFRJ, te da može pružiti svoje osobene doprinose. Razvoj analitičke filozofije u Sloveniji i Hrvatskoj doneo je sobom i neke nove tonove na тамошњој intelektualnoj sceni, slično kao i nešto ranije u Srbiji. Ali, to ne znači da ne treba imati u vidu i svojstvene limite, kao i izvesne upitne aspekte tog tipa filozofske refleksije, te isti glorifikovati kao jednu navodno generalno *bezuslovno superiornu* filozofsku interpretativnu perspektivu. Kao i da bi ujed-

no trebali ili morali prihvatiti i potencijalnu propratnu osporivu tendenciju ka plasiranju strateške dominacije analitičke filozofije – u istorijskoj retrospektivi njeno približavanje instalisanju kao takoreći svojevrsnog statusnog supstituta za nekadašnji neprikosnoveni neomarksizam!

Na kraju, u cilju predupređivanja eventualnih nesporazuma ističem sledeće: Ovaj tekst nije nikakav paušalni napad na analitičku filozofiju, niti pak na (regionalne) analitičare, kao njezine personalne nosioce. Naprotiv, on predstavlja određeno dovodenje u pitanje jednog nerealistično neskromnog poimanja tog tipa filozofskih rasuđivanja, odn. koncepcija, izvesnih u nekim relevantnim pogledima osporivih modusa njegovog operacionalizovanja, te najzad i jednog još problematičnijeg, na prethodno se nadovezujućeg nagnuća ka ne-liberalnom ophođenju prema drugim tipovima filozofije te pitanju njihove ravnopravne zastupljenosti u univerzitetskoj nastavi filozofije i istraživanjima. Za takav kritički osvrt neki aktuelni razvojni trendovi, nakon beogradskih u nagoveštajima izgleda prisutni i kod nekih daljih regionalnih, na određenim akademskim centrima pozicioniranih grupa analitičara, kao i izvesne njihove prepoznatljive izgledne konsekvence, čini se da pružaju relevantne povode.⁸

LITERATURA

- Mittelstraß, Jürgen (2004): *Kosmologie-Erkenntnistheorie-Anthropologie*, Was können und wollen wir wissen?, in: Fischer, E.P./Wiegandt, K.(eds.): *Mensch und Kosmos. Unser Bild des Universums*, Frankfurt a.M.
- Miščević, Nenad (2012): „Autobiografija“, u: Prijić-Samaržija, S. /Bojanić, P.(prir.): *Nenad Miščević – Sva lica filozofije*, Beograd.
- Miščević, Nenad (1999): „Ontologija Pavla Vuk-Pavlovića“, u: *Filozofska istraživanja*, sv. 3, god.74, 19/1999, Zagreb.

⁸ Upravo kao neko, kome su određeni elementi analitičkog stila rasuđivanja kao i pozitivističkog nasleđa osobno i dalje u značajnoj meri bliski, ali istodobno i osećanje obaveze liberalnog poštovanja nesvodljive mnogostrukosti filozofsko-koncepcijskih perspektiva, smatrao sam uputnim formulisati ovaj kritički osvrt, istupiti sa njim pred kolegijalnom javnošću. Ovaj diskusioni prilog utoliko sadrži i izvesnu samokritičku notu u odnosu na neka moja ranija bezrezervna, preambiciozna afirmisanja analitičke filozofije, te jedno srazmerno široko prihvatanje tradicije pozitivizma. U odnosu na pitanje što ravnopravnije zastupljenosti najvažnijih filozofskih paradigmi u okviru akademskog bavljenja filozofijom, oduvek sam pak zagovarao *liberalan* pristup. Jer, za poslednji jednostavno ne vidim legitimnu alternativu!

DRAGAN JAKOVLJEVIĆ

Faculty of Philosophy, Nikšić, University of Montenegro

QUESTIONABLE ASPECTS OF REGIONAL
EXPANSION OF ANALYTIC PHILOSOPHY
A CRITICAL REVIEW

Abstract: This paper examines the phenomenon of the progressive expansion of analytic philosophy within regional academic centres. Thus, the author refers to the certain problematic aspects of this phenomenon, primarily the tendency of the institutional predominance of this type of philosophy over other important currents of modern philosophy. Furthermore, the author also points to properties of analytic philosophy, such are the inclination to conceptual scholasticism as well as to scientism, which may well be questioned. This critical observation is then completed by the advocacy of a consistent respect for the diversity of philosophical thought – both in research and in teaching.

Keywords: analytic philosophy, continental philosophy, scientism, pluralism, liberal attitude

Primljeno: 20.02.2017.

Prihvaćeno: 09.05.2017.